

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна

Серія “Іноземна філологія.
Методика викладання іноземних мов”

Випуск 86

Філологічні, педагогічні науки

Видається з 1966 року

Включений до Переліку наукових фахових видань України
(наказ МОН України від 07.10.2016 № 1222)

Харків
2017

Статті цього Вісника висвітлюють актуальні проблеми іноземної філології та методики викладання іноземних мов. На матеріалі англійської, німецької, української мов розглядаються важливі для науки питання дискурсології та прагматики дискурсу, когнітивної лінгвістики, стилістики і лексикології, граматики англійської мови, перекладознавства та лінгводидактики, висвітлюється участь українських вчених у Міжнародній науковій конференції з когнітивної лінгвістики (ICLC-14, Tartu, Estonia).

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 17 від 27 листопада 2017 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Іноземна філологія

Д. Александрова, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Є.В. Бондаренко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.В. Дементьев, докт. філол. наук (Саратовський державний університет імені М.Г. Чернишевського, Росія)
Ф. Домінгос Матіто, докт. наук (університет Ріоха, Іспанія)
П.М. Донець, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
П. Карагьозов, докт. наук (Софійський університет імені Святого Климента Охридського, Болгарія)
Г. Коллер, докт. наук (університет імені Фрідріха-Олександра, Ерланген-Нюрнберг, ФРН)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Україна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Приазовський технічний університет, Маріуполь, Україна)
О.В. Ребрій, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
І.Є. Фролова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Сумський державний університет, Україна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет, Україна)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права, Україна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Секретар:

М.В. Котов, канд. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44; e-mail: dilovamova@karazin.ua; visnyk.inozemnamova@karazin.ua
<http://foreign-languages.karazin.ua/research/editions/bulletin-archives>
<http://periodicals.karazin.ua/foreignphilology/index>

Текст подано в авторській редакції

Статті пройшли зовнішнє та внутрішнє рецензування

Свідоцтво про держреєстрацію № 21562–11462Р від 20.08.2015.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2017

ЛІНГВОДИДАКТИКА

Л.М. Черноватий, Н.М. Ковальчук СИСТЕМА ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ НАВЧАННЯ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ	167
В.Г. Касьянова, Медвідь М.М. ЗАСОБИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК РОБОТИ З АРИФМЕТИЧНИМИ ДІЯМИ, ФОРМУЛАМИ ТА ГРАФІКАМИ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	175
І.М. Rebrii ENGLISH TEACHING FACULTY DEVELOPMENT WORKSHOP: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND PROSPECTS FOR UKRAINE	182
І.О. Свердлова, М.А. Ядова ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНИХ СТРАТЕГІЙ В РАМКАХ ЛЕКЦІЙНИХ КУРСІВ	189

НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Iryna Shevchenko COGNITIVE LINGUISTIC STUDIES: A GLOBAL DIVERSITY	196
--	-----

УДК 378 : 37.02 : 81'253

СИСТЕМА ВПРАВ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ НАВЧАННЯ УСНОГО ПОСЛІДОВНОГО ПЕРЕКЛАДУ

*Л.М. Черноватий, докт. пед. наук,
Н.М. Ковальчук, канд. пед. наук (Харків)*

Виходячи з результатів аналізу загальної моделі системи вправ і завдань для навчання перекладу, запропоновано систему вправ і завдань для навчання усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису) з трьома компонентами, типологія яких ґрунтується на їх розмежуванні в залежності від мети вправління: оволодіння діями й операціями, що необхідні для здійснення усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису), але не включають його; формування перекладацьких навичок, тобто компонентів перекладацької діяльності у сфері усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису), які піддаються автоматизації; розвиток умінь усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису), що ґрунтуються на діях та операціях попередніх двох категорій. Відповідно пропонується розрізнати три підсистеми вправ і завдань – підготовчі (для оволодіння діями й операціями першої категорії), для формування перекладацьких навичок та для розвитку умінь усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису). Показано ієрархію понять «система», «підсистема», «група», «тип» і «вид» стосовно вправ та завдань для навчання усного послідовного перекладу (із застосуванням перекладацького скоропису) і наведено приклади їх реалізації в системі. Окреслено перспективу подальших досліджень.

Ключові слова: вправа; вправи для розвитку умінь; вправи для формування навичок; вправління; групи, типи і види вправ; завдання; ієрархія; навичка; навчання перекладу; перекладацький скоропис, підготовчі вправи; підсистема; система; уміння; усний послідовний переклад.

Черноватый Л.Н., Ковальчук Н.Н. Система упражнений и заданий для обучения устному последовательному переводу. Исходя из результатов анализа общей модели системы упражнений и заданий для обучения переводу, предложено систему упражнений и заданий для обучения устному последовательному переводу (с использованием переводческой скорописи) с тремя компонентами, типология которых основывается на их разграничении в зависимости от цели их выполнения: овладение действиями и операциями, необходимыми для осуществления устного последовательного перевода (с использованием переводческой скорописи), но не включающими его; формирование переводческих навыков, т.е. компонентов переводческой деятельности в сфере устного последовательного перевода (с использованием переводческой скорописи), которые поддаются автоматизации; развитие умений устного последовательного перевода (с использованием переводческой скорописи), основанных на действиях и операциях предыдущих двух категорий. Соответственно предлагается различать три подсистемы упражнений и заданий – подготовительные (для овладения действиями и операциями первой категории), для формирования переводческих навыков и для развития умений устного последовательного перевода (с использованием переводческой скорописи). Показано иерархию понятий «система», «подсистема», «группа», «тип» и «вид» относительно упражнений и заданий, а также приведены примеры их реализации в системе. Очерчено перспективу дальнейших исследований.

Ключевые слова: группа, тип и вид упражнений; задание; иерархия; навык; обучение переводу; перевод; переводческая скоропись; подготовительные упражнения; подсистема; система; умение; упражнение; упражнения для развития переводческих умений; упражнения для формирования переводческих навыков, устный последовательный перевод.

Chernovaty L.M., Kovalchuk N.M. The system of exercises and tasks for consecutive interpreter training.

Basing on the analysis of the general system of exercises and tasks in translator/interpreter training, the authors offer a three-component system of exercises and tasks for consecutive interpreter training. The components discrimination is based upon their aims, which fall into one of the following three categories. The first one is related to the acquisition of skills and operations, which are required for the consecutive interpreting (involving note taking), process, but do not comprise the said interpreting proper. The second category includes the consecutive interpreting (involving note taking) actions and operations that can be automatized, while the third one incorporates consecutive interpreting skills, which are based on the actions and operations of the first two categories. Taking into account the said discrimination, the authors suggest a system composed of three subsystems: (1) preparatory exercises (for the acquisition of the first-category operations and actions), (2) those intended for the interpreting automatic components formation, and (3) for the development of consecutive interpreting skills. The authors show the hierarchy of the notions of “system”, “subsystem”, “group”, “type” and “kind” of exercises and provide examples of their realization within the system. The prospects of further research are outlined.

Key words: automatic operation, consecutive interpreting, exercises for the formation of interpreting automatic operations; exercises for the development of interpreting skills; exercise, hierarchy; groups, types and kinds of exercises; interpreter training; interpreting, note taking, skill, preparatory exercises; subsystem, system, task.

1. Вступ

У попередній публікації [6] ми класифікували поняття «система вправ для навчання перекладу» як категорію, що входить до компонента «зміст навчання перекладу» в загальній системі методики його навчання. Спираючись на ознаки понять «навичка», «уміння» та «вправа», ми, слідом за іншими авторами [4], дійшли висновку, що термін «вправа» доцільно вживати лише для позначення завдань, метою яких є формування навички (оскільки змістом вправи є вправляння, тобто повторення певної дії з метою її автоматизації [5, с. 74]), тоді як стосовно розвитку умінь точнішим видається термін «завдання» (зважаючи, що зміст оволодіння умінням не включає згаданого повторення). Таким чином, у даній публікації ми оперуємо терміном «система вправ і завдань» замість традиційного словосполучення «система вправ».

Виходячи з принципів системності, нами було запропоновано загальну модель такої системи, підсистеми якої знаходяться у складних ієрархічних відносинах, де кожна підсистема включає вправи та завдання нижчого рівня, і для яких згадані підсистеми перетворюються на системи тощо. Найбільш очевидним є перший поділ загальної системи на дві підсистеми для навчання конкретного виду (усного та письмового) перекладу кожна, які можуть підрозділятися далі. Наприклад, підсистема усного перекладу (УП) розпадається на підсистеми для навчання перекладу з аркуша, абзацно-фразового, послідовного та синхронного перекладу.

Кожна з цих підсистем включає по три дальші підсистеми відповідно до характеру дій та операцій, оволодіння якими передбачається в межах кожної з них.

До змісту першої підсистеми (підготовчі вправи) входить оволодіння діями й операціями, які є необхідними для здійснення перекладу, але не включають його (наприклад, мнемічні дії, дикція тощо). Метою вправ другої підсистеми є формування перекладацьких навичок, а третьої – розвиток перекладацьких умінь. Кожна із згаданих підсистем, у свою чергу, може розглядатися як система, що включає підсистеми нижчого рівня – групи, типи і види, приклади яких наведено у наших попередніх публікаціях [8], і які буде проілюстровано у подальшому викладі.

Як уже зазначалося раніше [6], загальна система вправ та завдань повинна забезпечити надійне підґрунтя для розробки комплексів вправ, що розглядаються як «втілення системи (підсистеми) вправ стосовно конкретної сфери або теми» [2, с. 191]). Однак, зважаючи на існування різних видів перекладу, які не є повністю ідентичними за номенклатурою навичок та умінь, що входять до їхнього складу, видається необхідним запропонувати систему вправ і завдань для кожного виду перекладу окремо. Нами вже розглядалася така система для навчання усного перекладу з аркуша (див. [8]), а в даній статті ми спробуємо запропонувати її стосовно усного послідовного перекладу (УПП).

Оскільки система вправ і завдань для його навчання як окреме питання досі вивчалася недостатньо (див. приклади розробки комплексів вправ в окремих розвідках [7; 9]), то дана проблема видається актуальною.

Відповідно метою дослідження є розробка системи вправ для навчання фахового УПП з метою забезпечення науково обґрунтованої основи для подальшого складання комплексів вправ на конкретних етапах навчання цього виду перекладу.

Для досягнення цієї мети потрібно було розв'язати такі завдання: розглянути УПП як об'єкт навчання, проаналізувати його зміст, а також пов'язаних понять «абзацно-фразовий переклад» та «перекладацький скоропис», визначити перелік умінь і навичок, на яких ґрунтується УПП, встановити структуру підсистем, що входять до складу системи вправ і завдань для навчання УПП, та їх ієрархію; запропонувати номенклатуру згаданих вправ і завдань, сформулювати рекомендації щодо застосування запропонованої системи для розробки відповідних комплексів вправ, а також окреслити перспективи наступних досліджень. Подальший зміст статті викладається відповідно до логіки вирішення названих завдань.

2. Основна частина

Об'єктом нашого дослідження є система навчання УПП, до змісту якого входить підготовка студентів до здійснення цього виду перекладу в умовах, наближених до реальних (наприклад, переклад виступів доповідачів на конференціях), а предметом – система вправ та завдань для забезпечення такого навчання.

Стосовно змісту УПП, то ми розглядаємо його як переклад виступу мовця в паузах, які останній робить час від часу (практикується й переклад усієї доповіді одразу після її виголошення). Залежно від довжини відтинків такої доповіді, тлумач записує або не записує (коли такі відтинки містять 1-2 речення) зміст ТО для його подальшого перекладу. В останньому випадку, який є типовим для переговорів або дискусій, такий переклад часто називають «абзацно-фразовим» (АФП). У подальшому викладі АФП тлумачиться як такий, що характеризується короткими відрізками ТО, тоді як термін «УПП» вживається для позначення перекладу довших відрізків

ТО, незалежно від того, перекладається увесь ТО одразу чи довшими відтинками у паузах [6, с. 183]. Класичним прикладом ситуації застосування УПП є переклад доповідей на конференції.

Оскільки обсяг фрагмента виступу доповідача між паузами, не кажучи вже про обсяг усієї доповіді загалом, перевищує обсяг оперативної пам'яті перекладача, інформація, що міститься в ТО, має записуватися. Простий запис у рядок із скороченням слів є неефективним, бо, по-перше, важко таким чином зафіксувати уся головну інформацію, а по-друге, у більшості випадків перекладач не здатний відновити логічні зв'язки між елементами таких записів, внаслідок чого відбувається втрата значного обсягу інформації ТО в ТП. Для вирішення цієї проблеми професійні перекладачі застосовують перекладацький скоропис (ПС), тобто систему запису, що ґрунтується на комбінації мовних і символічних елементів, які розташовуються за принципом вертикалізму й утворюють систему орієнтирів, дозволяючи за асоціативним принципом відтворити усю головну інформацію ТО в ТП (докладніше див. [3]).

Ефективна система вправ і завдань для навчання УПП має передбачати формування усіх навичок та умінь, на яких ґрунтується даний вид перекладу, для чого важливо усвідомлювати їх перелік, що розглядається далі (див. також [6, с. 264–268]).

Група навичок, яка є спільною для всіх видів УП, вже аналізувалася в інших наших працях [6; 8]. До них, зокрема, відноситься навичка сегментування ТО для виділення одиниць орієнтування в ньому. В УПП одиницею орієнтування для запису зазвичай обирається синтагма, тобто фрагмент висловлення, окремий у синтактико-семантичному відношенні та виділений інтонаційно, що має відносно закінчену логічну структуру (наприклад, група підмета, група присудку, відособлення тощо), яку можна зафіксувати за допомогою ПС.

Навички імовірнісного прогнозування та контекстуальної здогадки сприяють адекватному розумінню ТО навіть при наявності в ньому лексичних одиниць, зміст яких може здатися невідомим. Перша з них дозволяє прогнозувати появу найбільш вірогідних лексем та синтаксичних структур, а друга – встановлювати значення лексичних одиниць за контекстом.

Важливими є й навички запам'ятовування, оскільки в УПП доводиться утримувати у свідомості значні фрагменти ТО. Хоча це завдання полегшується наявністю записів, однак лише за умови раціонального його використання, коли символи відіграють роль смислових опор і легко відтворюються в процесі їх зчитування. Крім того, як і в інших видах УП, перекладач повинен утримувати в пам'яті структури, обрані ним для перекладу різних сегментів ТО, які потрібно узгодити на синтаксичному рівні [8].

Навичка переключення з мови на мову не є головною в класичному УПП (наприклад, переклад доповіді на конференції), оскільки зазвичай у цьому випадку ми маємо справу з одностороннім перекладом (приміром, з рідної мови на іноземну). Однак, якщо після доповіді передбачені запитання й відповіді, то значення цієї навички суттєво зростає. Особливими для УПП є навички міжсеміотичного переключення, яке ґрунтується не лише на вербальній, але й моторно-графічній реакції (переключення з природної мови на ідеографічне письмо (символьні складові ПС) і навпаки) [6, с. 268].

Навички лексико-синтаксичного варіювання говоріння у поєднанні із застосуванням ритміко-інтонаційних та інших просодичних засобів є важливими в ситуаціях ускладнень, коли необхідно швидко викликати з ментального лексикону синонім певної лексичної одиниці або передати її смисл шляхом описового перекладу [8]. Як зауважують дослідники [11], для забезпечення ефективності згаданого виклику необхідне постійне тренування й постійна практика в УП, тоді як здійснення ПП є набагато менш ефективним для підтримання готовності до УП [11, с. 243]. Сюди ж відносяться навички лексико-синтаксичних конверсій на рівні словосполучень та речень, антонімічні перетворення, синтаксичні інверсії, семантичні й граматичні трансформації тощо.

Ефективність УПП, як і інших видів УП, особливо в галузевих сферах, суттєвим чином залежить від ступеня сформованості так званих патернів переносу (*transfer patterns*) [12]), які тлумачаться як певна конфігурація нервових зв'язків за відповідною структурою, що дозволяє розв'язувати нові перекладацькі проблеми. Вони включають навички близького до умовно-рефлекторного володіння

принаймні кількома сотнями найуживаніших лексичних та фразеологічних відповідників за певними темами [1; 10] та вільного переходу від синтаксичних структур мови оригіналу (МО) до відповідних структур мови перекладу (МП) [6].

Зважаючи на згадане раніше перевантаження механізму обробки інформації, суттєвою для УПП, так само як і для інших видів УП, є навичка компресії ТО, оскільки вона допомагає запобігти названому перевантаженню й сприяє розвитку іншої навички – швидкісного перекладу.

Крім того, як і для інших видів УП, критичними є навички зовнішнього оформлення мовлення (дикція, інтонаційне оформлення, голосне говоріння тощо). До цієї ж групи відносяться й навички плавного говоріння без невмотивованих пауз і повторів, а також оформлення висловлення за допомогою ритміко-інтонаційних засобів [8]. До способів забезпечення привабливого зовнішнього оформлення мовлення в УПП належить і засвоєння дій, призначених для подолання проблем при тлумаченні ТО й передачі його смислу в ТП, куди відносяться і навичка заповнення пауз природними мовленнєвими формулами, аби забезпечити рівномірне говоріння без невмотивованих пауз і повторів [8].

Специфічними для УПП є навички синхронізації двох різноспрямованих видів мовленнєвої діяльності на кожному його етапі – аудіювання й письма при сприйманні ТО, та читання й говоріння під час породження ТП. Іншими навичками, притаманними лише УПП, є здатність економно й раціонально (повнота запису головних понять ТО, дотримання принципу вертикалізму, щільність записів) фіксувати на письмі головний зміст ТО у процесі його сприймання. того, характерними лише для УПП є навички й уміння паралельного озвучення перекладу в умовах одноразовості говоріння та зчитування переважно ідеографічних записів [6, с. 268].

Уміння, спільні для усіх видів УП, включають вибірккову стратегію при аудіюванні ТО (сегментація ТО й ідентифікація його ключової інформації та смислових опорних пунктів), здатність утримувати в пам'яті смислові блоки ТО і логічні зв'язки між ними, уміння швидкого прийняття перекладацьких рішень в умовах виняткового обмеження в часі, уміння розв'язання нестереотипних лексико-фразеологічних проблем тощо (детальніше див. [6; 8]).

Уміння синхронізації аудіювання й письма, з одного боку, та читання й говоріння – з іншого (див. вище), базується на навичках паралельного функціонування цих видів мовленнєвої діяльності, уміння відходу від буквализму – на лексико-синтаксичному варіюванні, а здатність позбавлятися надмірності в ТП – на компресії ТО.

Уміння голосного рівномірного озвучення ТП без невмотивованих пауз і повторів з належним ритміко-інтонаційним оформленням, а також здатність підвищувати темп говоріння ґрунтуються на артикуляційних і просодичних компонентах, навичках швидкісного перекладу тощо.

До умінь, специфічних для УПП, відноситься здатність здійснювати активний пошук головних

сміслових членів у ТО в умовах одноразовості його сприймання з опорою не на вербальну, а на образну пам'ять. Яскравою відмінністю УПП від інших видів перекладу є, безумовно, уміння вести записи перекладацьким скорописом, яке є фактично окремим видом діяльності, а тому для його розвитку доцільно передбачити окрему систему вправ і завдань.

Зважаючи на викладений вище список навичок і умінь, а також враховуючи загальну систему вправ та завдань для навчання перекладу (див. [8]), можна запропонувати підсистему вправ для навчання УПП, виходячи з підсистем, що розглядалися вище (підготовчі, для формування навичок і для розвитку умінь). Схематично така система показана на рис. 1.

Рис. 1. Система вправ і завдань для навчання усного послідовного перекладу. Умовні позначення: СВ – система вправ, УПП – усний послідовний переклад, ПІДГОТОВЧІ – підготовчі вправи і завдання, НАВИЧКИ – вправи для формування навичок, УМІННЯ – завдання для розвитку умінь, 1А – група вправ «А» в підсистемі підготовчих вправ, 1А-1 – тип вправи «1А-1» в групі вправ «А» в підсистемі підготовчих вправ, 1А-1 (1) – вид вправи «1А-1 (1)» типу вправи «1А-1» в групі вправ «А» в підсистемі підготовчих вправ тощо.

Перша підсистема (підготовчі вправи і завдання) включає в себе такі групи. Група 1А, яку призначено для оволодіння перекладацьким скорописом (на рівнях слова, словосполучення чи абзацу),

включає три типи завдань. Тип 1А-1, що призначено для розвитку навичок смислової орієнтації (яка ґрунтується на механізмі сегментування ТО), може включати такі види як 1А-1 (1) – для формування

навичок розпізнавання головної інформації ТО, 1А-1 (2) – для розвитку здатності ідентифікувати ключові слова в тексті тощо.

Метою завдань типу 1А-2 є оволодіння принципом вертикального запису у ПС. В межах цього типу можуть застосовуватися різні види завдань, залежно від типу логічного зв'язку (синтаксична структура), на якому ґрунтується відповідне висловлення. Наприклад, вид 1А-2 (1) може бути призначено для навчання запису умовних, а вид 1А-2 (2) – допустових речень тощо.

Завдання типу 1А-3, які призначено для забезпечення щільності записів студентів, включають численні їх види, ціллю яких є розвиток здатності до раціонального скорочення слів (вид 1А-3 (1), доречного застосування символів (вид 1А-3 (2), абревіатур (вид 1А-3 (3), поєднання символів (вид 1А-3 (4), запису логічного зв'язку понять у ТО (вид 1А-3 (5) тощо. Усі завдання групи 1А використовуються спочатку із зоровою опорою на ТО, а потім – при його сприйманні на слух.

Група вправ 1Б, метою якої є формування навичок інформаційної переробки ТО, включає різноманітні їх типи, відповідно до навички, яка в кожній із них формується. Наприклад, тип 1Б-1 використовується для формування навичок компресії ТО; тип 1Б-2 – для оволодіння діями з метою розширення обсягу експліцитної інформації ТО (наприклад, розгортання імплікатур ТО за рахунок опису чи додавання необхідної інформації), тип 1Б-3 – для формування навичок трансформації. Кожен із цих типів, у свою чергу, може розпадатися на відповідні види. Наприклад, останній тип (1Б-3) може включати такі види як 1Б-3 (1) (лексичні трансформації), 1Б-3 (2) (синтаксичні трансформації) 1Б-3 (3) тощо.

До складу групи 1В (для розвитку психологічних механізмів, важливих для здійснення УПП) входять кілька типів вправ. Зокрема, тип 1В-1 призначено для розвитку мнемічних можливостей студентів, тип 1В-2 – імовірнісного прогнозування, тип 1В-3 – синхронізації двох видів мовленнєвої діяльності в умовах їх одночасного здійснення. Кожен із згаданих типів розпадається на види, зокрема, тип 1В-1 може включати такі види як 1В-1 (1) (запам'ятовування смислових блоків ТО), 1В-1 (2) (запам'ятовування логічних зв'язків між смисловими блоками ТО), 1В-1 (3) (запам'ятовування

прецизійної інформації). У свою чергу, видами вправ типу 1В-2 можуть бути завдання на заповнення пропусків у реченнях (вид 1В-2 (1) або абзацах (вид 1В-2 (2) тощо. Тип 1В-3 може містити такі види як 1В-3 (1) – одночасне аудіювання ТО і його запис, вид 1В-3 (2) – одночасне зчитування ідеографічних записів і озвучення тексту тощо.

Група вправ 1Г має на меті забезпечити привабливі характеристики зовнішнього оформлення говоріння студентів. До її складу входять вправи типу 1Г-1 (для формування навичок дикції) та 1Г-2 (для забезпечення навичок плавного говоріння). Відповідно перший тип може включати такі види як 1Г-1 (1) – для розвитку артикуляційних навичок, 1Г-1 (2) – для розвитку просодичних навичок, а другий – 1Г-2 (1) (для підтримання сталого темпу мовлення), 1Г-2 (2) (для уникнення невмотивованих пауз), 1Г-2 (3) (для уникнення повторів), 1Г-2 (4) (для заповнення пауз природними мовленнєвими формулами) тощо.

Зміст усіх вправ другої підсистеми (для формування навичок), на відміну від першої (підготовчі вправи), передбачає переклад. Група 2А, яку призначено для формування навичок лексико-синтаксичного і просодичного варіювання, включає типи 2А-1 (для розв'язання нестереотипних лексико-фразеологічних проблем) та 2А-2 (для формування навичок перекладацьких трансформацій). Перший тип включає, вид 2А-1 (1), де передбачено оволодіння різноманітними лексичними замінами (контекстуальна й синонімічна заміни, описовий та антонімічний переклад тощо). Змістом вправи виду 2А-1 (2) є оволодіння фразеологічними замінами (утворення квазіфразеологізмів у випадку відсутності відповідників або аналогів у МП). Тип 2А-2 включає такі види вправ як 2А-2 (1), призначений для формування навичок здійснення лексичних трансформацій (генералізація, конкретизація, додавання, вилучення і перестановка слів тощо), та 2А-2 (2) – для закріплення синтаксичних трансформацій.

Група вправ 2Б, яку націлено на формування патернів переносу (див. визначення вище), містить принаймні три типи вправ. Тип 2Б-1, що призначено для формування патернів синтаксичного переносу, включає вид 2Б-1 (1), де студенти навчаються калькування структури речення в ТО і засвоюю-

ють обмеження щодо застосування цього перекладацького прийому, а також вправи виду 2Б-1 (2), метою яких є засвоєння клішованих відповідників деяких синтаксичних структур, типових для певного жанру в обох мовах.

Тип 2Б-2, змістом якого є формування патернів лексичного переносу, містить вправи виду 2Б-2 (1) – для засвоєння відповідників у двох мовах на рівнях слова й словосполучення, а також вид 2Б-2 (2) – для навчання способів передачі прецизійної інформації і власних назв за допомогою перекладу, різних видів транскодування тощо.

У вправах типу 2Б-3 формуються патерни фразеологічного переносу, вид 2Б-3 (1) призначено для передачі фразеологізмів МО за допомогою аналогів у МП, а вид 2Б-3 (1) – для згаданої передачі із застосуванням відповідників у МП.

Зміст групи вправ 2В передбачає формування навичок зовнішнього оформлення говоріння студентів і включає такі самі типи й групи вправ, що й група вправ 1Г у підсистемі 1 (підготовчі вправи), однак, на відміну від останніх, в другій підсистемі вони виконуються у двомовному режимі, тобто не ізольовано, а інтегровані в єдиний акт перекладу, що включає як сприймання фрагмента ТО із відповідним записом, так і його озвучення в ТП з опорою на такі записи.

Група 2Г, що має на меті формування навичок переключення, включає тип 2Г-1 (для навчання переключення з МО на МП) та тип 2Г-2 (для оволодіння міжсеміотичним переключенням (з природної мови на ідеографічне письмо і навпаки).

Нарешті вправи групи 2Д призначені для розвитку швидкісного перекладу, який розглядається не як мета навчання УПП (оскільки в цьому виді перекладу не рекомендується надто високий темп озвучення ТП), а як засіб забезпечення запасу міцності на випадок виникнення надзвичайних обставин.

Третя підсистема (для розвитку умінь) включає завдання на цілісне здійснення УПП в умовах, наближених до реальних (моделюється виступ на конференції). Усі завдання виконуються на рівні фрагментів тексту, але увага зосереджується на окремих аспектах перекладу.

В групі 3А контролюються синхронізація сприймання ТО через слуховий канал і запису його змісту, з одного боку, та синхронізація зорового сприймання ідеографічних записів і озвучення ТП, з іншого. У завданнях групи 3Б, за рахунок навмисного створення викладачем перекладацьких проблем у ТО (або при його сприйманні), увага зосереджується на швидкому прийнятті перекладацьких рішень при паралельному виконанні іншої діяльності (зчитуванні власних записів). Завдання групи 3В призначено для розвитку уміння долати інтерференцію з боку форми ТО, для чого він насичується відповідними елементами. Ця група може включати типи 3В-1 (для розвитку умінь позбавлятися мовної надмірності ТО й збереження головної інформації в ТП) та 3В-2 (для розвитку умінь уникати неприродного буквализму в ТП). Нарешті в завданнях групи 3Г здійснюється комплексний розвиток уміння нормативного говоріння в умовах одночасного зчитування записів і прийняття перекладацьких рішень. Типи й види завдань в усіх цих групах можуть розрізнятися за критеріями підготовленості (з попереднім ознайомленням зі змістом ТО чи без), наявністю часових обмежень, спрямованості перекладу (односторонній або двосторонній), рівня ТО (абзац, мікротекст або текст), характер джерела породження тексту (в аудіозапису чи коли текст читає викладач) тощо (детальніше див. [9]).

3. Висновки

Таким чином, в даній публікації, ґрунтуючись на загальній системі вправ для навчання перекладу, запропоновано систему вправ і завдань для навчання усного послідовного перекладу. Як уже згадувалося у попередніх наших публікаціях [8], при укладанні комплексів вправ і завдань для конкретного рівня навчання, у конкретній сфері тощо подані вище три підсистеми вправ реалізуються не послідовно, а паралельно, залежно від різних чинників. Виявлення таких чинників та дослідження їх впливу на співвідношення вправ і завдань у кожному конкретному випадку потребує спеціальних досліджень, в чому і вбачається перспектива подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Латышев Л.К. Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе : учеб.-метод. пособие / Л.К. Латышев, В.И. Провоторов. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с. 2. Методика навчання іноземних мов та культур : підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. / [за загальн. ред. С.Ю. Ніколаєвої]. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с. 3. Миньяр-Белоручев Р.К. Общая теория перевода и устный перевод / Р.К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980. – 237 с. 4. Плахотник В.М. Чи можуть вправи бути комунікативними? / В.М. Плахотник // Іноземні мови. – 2012. – № 1. – С. 5–12. 5. Психологічна енциклопедія / [Автор-упорядник О.М. Степанов]. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с. 6. Черноватий Л.М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник [для студ. вищ. заклад. освіти за спеціальністю “Переклад”] / Л.М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с. 7. Черноватий Л.М. Система вправ для навчання послідовного перекладу з опорою на систему перекладацького скоропису / Л.М. Черноватий, Є.О. Червінко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2013. – № 3. – С. 338–348. 8. Черноватий Л.М. Система вправ для навчання перекладу з аркуша майбутніх філологів / Л.М. Черноватий // Наукові записки. – Сер. : Філологічні науки (Мовознавство). – Кропивницький : РВВ КДПУ ім.В. Винниченка, 2017. – Вип. 153. – С. 603–608. 9. Черноватий Л.М. Типологія вправ для формування навичок усного перекладу / Л.М. Черноватий, Т.В. Ганічева // Актуальні проблеми художнього і галузевого перекладу. – Горлівка : ГДПШМ, 2007. – Вип. 6. – С. 150–158. 10. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода / А.Ф. Ширяев. – М. : Воениздат, 1979. – 183 с. 11. Gile D. Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training / D. Gile. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins publishing Company, 2009. – 287 p. 12. Robinson D. Becoming a Translator / D. Robinson. – New York : Routledge, 2007. – 344 p.

REFERENCES

Chernovaty, L.M. (2013). *Metodyka vykladannya perekladu yak spetsial'nosti [Methods of University-level Translator Training]*. Vinnytsia: Nova Knyha Publ.

Chernovaty, L.M. (2017). *Systema vprav dlia navchannia perekladu z arkusha maybutnikh filolohiv [System*

of exercises for training sight interpreters at the university level]. *Naukovi zapysky. Filolohichni nauky (Movoznavstvo). Kropyvnyts'kyi KDPU imeni V.Vynnychenka – Scientific Records of Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University at Kropyvnyts'kyi*, 153, 603-608 (in Ukrainian).

Chernovaty, L.M., and Chervinko, Ye.O. (2013). *Systema vprav dlia navchannia poslidovnoho perekladu z oporoiu na systemu perekladats'koho skoropysu [System of exercises for training consecutive interpreters on the basis of note-taking]*. *Zbirnyk naukovykh prats' Umans'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny – Bulletin of Pavlo Tychyna State Pedagogical University at Uman'*, 3, 338–348 (in Ukrainian).

Chernovaty, L.M., and Hanicheva, T.V. (2007). *Typolohia vprav dlia formuvannia navychok usnoho perekladu [Typology of exercises for interpreting skills development]*. *Aktual'ni problemy khudozhn'oho i haluzevoho perekladu – Major Issues in Fiction and Non-fiction Translation*, 6, 150-158 (in Ukrainian).

Gile, D. (2009). *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins publishing Company.

Latyshev, L.K., and Provotorov, V.Y. (2001). *Struktura i sodержanie podgotovki perevodchikov v jazykovom vuze [Structure and content of university-level translator training]*. Moscow: NVI-TEZAURUS Publ.

Min'jar-Beloruhev, R.K. (1980). *Obshchaja teorija perevoda i ustnyj perevod [General Theory of Translation and Interpreting]*. Moscow: Voenizdat Publ.

Nikolayeva, S.Yu. (ed). (2013). *Metodyka navchannia inozemnykh mov ta kul'tur [Methodology of Teaching Foreign Languages and Cultures]*. Kyiv: Lenvit Publ.

Plakhotnyk, V.M. (2012). *Chy mozhut' vpravy buty komunikatyvnymi? [Can exercises be communicative?]*. *Inozemni movy – Foreign Languages*, 1, 5-12 (in Ukrainian).

Robinson, D. (2007). *Becoming a Translator*. New York: Routledge.

Shirjaev, A.F. (1979). *Sinhronnyj perevod: Dejatel'nost' sinhronnogo perevodchika i metodika prepodavaniya sinhronnogo perevoda [Simultaneous interpreting: simultaneous interpreters' operation and methodology of training simultaneous interpreters]*. Moscow: Voenizdat Publ.

Stepanov, O.M. (ed). (2006). *Psykhologichna Entsyklopediya [Psychological Encyclopedia]*. Kyiv: Akademydav Publ.